

שיעורים בהלכות שבת

"שבת בשבתו"

שנלמדו ע"י

הרה"ג ר' בן ציון הכהן שטראסער שליט"א

אב"ד נייטרא ב"פ - בעמח"ס "שבת בשבתו" (עשרה חלקים)

בכל שבת קודש בבוקר

בבית המדרש דק"ק נייטרא 1462 50 ST.

פרישת מטהרה תשפ"ה

סימן שכ"א סעיף י"ד (שיעור ז')

[שנה נ"ב - שיעור כ"ב]

להערות - וכן הרוצה לקבל שיעור זה מדי שבוע בשבוע דרך האימיל Email יפנה אל:

igeres@yeshivanet.com

או להרב אלכסנדר אליעזר קנאפלער

Rabbi Alexander Knopfler • 1564 - 48 STREET • Brooklyn N.Y. 11219

Tel: (917) 755-4864 • Fax: (718) 437-3388 • Email: 7554864@gmail.com

מהדורת הערצאג

הונצח ע"י ידידינו, הרה"ח הרבני הנגיד והמפורסם, רודף צדקה וחסד, כבוד שם תפארתו

הרה"ח מוה"ר שמואל דוד הערצאג הי"ו

ראש הקהל תורת חמד נייטרא - בארא פארק

לע"נ אביו הרה"ח מוה"ר יונה צבי ב"ר יוחנן ע"ה - ואמו האה"ח מרת שרה בת ר' משה יהושע ע"ה

זכות התורה יעמוד לו ולכל משפחתו להתברך בכל מילי דמיטב עד ביאת גואל צדק בב"א

לע"נ מו"ה יצחק אהרן ב"ר הלל הלוי ע"ה [ווייס] - מחשובי משתתפי השיעור לערך חמשים שנה

נלב"ע ביום שב"ק ו' כסליו תשפ"ה לפ"ק - נדבת משפחתו החשובה הי"ו

הלכות שבת

סימן שכ"א סעיף י"ד [שיעור ז'] / פרשת מרה - שנת תשפ"ה לפ"ק / שנה נ"ב - שיעור כ"ב

פמ"ג מ"ז שכ"ח ו', וי"ד סי' צ"ח ש"ד כ"ג). ומ"מ הבינו חז"ל להקל בזה כאן.

ד] במס' שבת שם תניא, "אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו מים האחרון חייב דברי רבי, [דרבי סובר נתינת מים זהו גיבולו אע"פ שלא גיבל כלל], רבי יוסי בר יהודה אומר אינו חייב עד שיגבול". - ומבואר בגמרא שם דדוקא לרבי יוסי מהני השינוי הנ"ל דמעט מעט, דמותר בין ליתן בתוכו מים ובין לגבולו ממש. אבל לרבי לא מהני כלל, ואסור אף רק ליתן בתוכו מים ואפילו אם אינו מגבולו. - והטעם דתלוי במחלוקת זה ואסור לרבי, זהו משום דלרבי אין חילוק בין קמח סתם לקמח קלי וחייב על מלאכת גיבול גם בקמח קלי (כדאיתא בדף י"ח. ורש"י קנ"ו. ושועה"ר ט"ז), דלדידה ליתא לסברא של "לאו בר גיבול הוא", דהיות דסובר רבי דגם נתינת המים לקמח הוי גיבול, על כרחך דאין צריך גיבול ודיבוק כל כך, לכן גם בקמח קלי יש גיבול מדאורייתא אע"ג שאינו מתדבק כל כך אפילו אם גובלו ממש, והיות שהוא איסור דאורייתא לא התירוה בשינוי של מעט מעט. אבל רבי יוסי סובר דאין מלאכת גיבול עד שגובלו ממש וא"כ יש לומר דרק בקמח בעלמא חייב דמתדבק היטב אבל בקמח קלי שאינו מתדבק אסור רק מדרבנן ולכן התירוה בשינוי של מעט מעט.

ה] על מחלוקת רבי ורבי יוסי הנ"ל איתא בגמרא שם, "כתיב בפניקסיה דלוי, אמרתי קדם רבי, רבינו הקדוש, על דהו גבלין שתייתא בבבל [שנתנו מים לתוך קמח קלי (זהו שתייתא, רש"י סוף קנ"ה): ע"י שעשו שינוי בשעת הגיבול כנ"ל], והוה צוח רבי, ולית דשמיע ליה, ולית חילא בידיה למיסר [לא היה כח בידו לאוסרו] מפני רבי יוסי בר יהודה [הסובר דמותר, והיה נוהגים כמותו]". ולהלכה, דעת הרמב"ם דק"ל כרבי יוסי, ודעת ספר התרומה דק"ל כרבי, ובשו"ע כאן סתם כרבי יוסי וכהרמב"ם, וכן דעת רוב הפוסקים (כמ"ש במשנ"ב נ' ונ"ז), ולהלן בסעיף ט"ז הביא השו"ע דעת ספר התרומה בשם יש אומרים [שבו נכללו דברי ספר התרומה גם נגד מה שכתוב בשו"ע כאן בסעיף י"ד בקמח קלי עפ"י דברי הרמב"ם הנ"ל (כמ"ש במג"א ומשנ"ב שם)].

א] סעיף י"ד - בשבת דף ע"ג. תנן כי אחת מן הל"ט מלאכות שאסורים בשבת היא "הלש" אמנם בדף קנ"ה: איתא, גובלין [לשין] את הקלי [תבואה שנתייבשה כשהן קליות בתנור ואח"כ טוחנין אותה לקמח (רש"י)] והוא דמשני, והיכי משני א"ר חסדא על יד על יד [פירוש, מעט מעט (רמב"ם ורי"ף)]. וסובר הרמב"ם, אשר המחבר מעתיק דבריו, דקמח קלי אין גיבולו מן התורה מפני שאינו מתדבק כל כך כמו עיסה מקמח בעלמא שאינו קלי, אלא דאסור מדרבנן "שמא יבוא ללוש קמח שאינו קלי", לכן אם עושה שינוי, שמגבולו רק מעט מעט, התירוהו חכמים.

ב] וה"ה מיני דייסא לקטנים [בעב"י סיריא"ל], שיש כהיום שנעשים מאורז [רייז] טחון, או מחטים [אָטמ"ל] טחונים, שגם אלו "נתייבשו כשהן קליות בתנור", ולכן ראויים הם לאכילה מיד כשמוסיפים עליהם מים בלי תוספת אפיה או בישול, דינם כמו שכתב המחבר, דמותר לגבלם מעט מעט, וכן "קמח שנעשה מטחינת מצה אפויה [מצה מעי"ל], דינו כקמח קלי" (משנ"ב נ"ז ושועה"צ ס"ה). - [ולכאורה טחינת מצה אפויה גם בלא"ה מותר מטעם סברת אין לישא אחר לישא כמו דמותר לפרר לחם משום דאין טוחן אחר טוחן כדלעיל בסעיף י"ב, ומדלא התירוה הפוסקים מטעם זה משמע דסבירא להו דיש לחלק ביניהם, ואין היתר של אין לישא אחר לישא אלא מותר רק מעט מעט ומטעם דלעיל].

ג] ושיעורא דמעט מעט לא ביארו הפוסקים בהדיא (כמש"כ במשנ"ב נ"ד), וכנראה שפירושו פחות ממה שהדרך לגבל בפעם אחת. - היתר של מעט מעט הוא אף אם מגבל כמה פעמים מעט, וזהו כפל הלשון "מעט מעט", ואע"פ שיהי' לו בסוף כל השיעור שצריך וכל השיעור שדרך לגבל בפעם אחת מ"מ מותר. - יש חידוש בהיתר של מעט מעט שהקילו חז"ל כאן דלא מצינו כן בשאר מלאכות, להקל אם עושה פחות ממה שדרכו לעשות ואף אם הוא פחות משיעור של אותו מלאכה יש איסור חצי שיעור (עיין בה"ל ד"ה שמא) כגון האופה חצי שיעור (דף ע"ד. ורש"י שם) או מוציא חצי שיעור (עיין דף פ). - ואף במילתא דרבנן יש איסור חצי שיעור (עיין

נתנדב לעילוי נשמת האשה החשובה מרת פיגא בת ר' יצחק זאב ע"ה

נפטרה ביום ט"ו אדר ב' [שושן פורים] שנת תשפ"ד לפ"ק

הונצח ע"י בנה הרבני הנגיד והמפורסם, רודף צדקה וחסד, כבוד שם תפארתו

הרה"ח מוה"ר יצחק זאב וויינשטאק הי"ו

ולע"נ מוה"ר חנני' יו"ט ליפא בן מוה"ר צבי מרדכי ע"ה [ארגעל]

נלב"ע ביום כ"ה תשרי תשפ"ה לפ"ק

[ו] ולמעשה יש להחמיר לכתחלה כדעת רבי והיש אומרים שבשו"ע, אמנם כתב הט"ז (פ"ק י"ב) דבמין מאכל "דאי אפשר לעשותו בערב שבת דיתקלקל טעמו, שבקוהו אעיקר הלכתא דקי"ל כרבי יוסי", וכ"כ הא"ר והובא בשעה"צ (פ"ק ס"ה), וכל שכן אם הוא לצורך תינוק, שיש לסמוך על דעת רבי יוסי ורוב הפוסקים דפסקו כוותיה. - [אבל זהו רק אם אין המאכל טוב כשהוא בלילה רכה כמבואר לקמן, דאל"כ יש להחמיר ולעשות בלילה רכה, אשר מותרת גם לרבי].

[ז] עוד תניא בגמרא שם, "ושוין שבוחשין את השתית בשבת", פי' ושוין רבי ורבי יוסי שבוחשין [מערבין בכף (ריטב"א)] את השתית, שהוא קמח קלי שמערבין בו שמן ומים ומלח (רש"י סוף קנ"ה), ומפרש הגמרא דזהו מפני שהוא "רפה" ולא עבה כעיסה בעלמא [ולכן אין זו לישא ממשי] עוד אמרינן שם, "והני מילי [דברפה מותר], דמשני, היכי משני, אמר רב יוסף בחול נותן את החומץ [תערובת שמן ומים ומלח] ואח"כ נותן את השתית [הקמח קלי], בשבת נותן את השתית ואח"כ נותן את החומץ". ולרבי יוסי צריכים לשינויים אלו [שהוא רכה וגם משני בנתינתם זה בזה] משום שאינו עושה מעט מעט אלא הרבה ביחד, דאם עושה מעט מעט מותר בלא"ה, ולרבי צריכים לשינויים אלו גם במעט מעט דלדעתו בעבה לעולם אסור.

[ח] הגדר של "רכה" הוא, ש"נשפך ונרוק" (חזו"א נ"ה ט'), פי' דדבר עבה הוא כל שאם מטה הכלי על צדו [ואינו מהפכו על פיו] לא נופל האוכל מן הכלי, אלא עומד צבור על דופן הכלי, משא"כ גיבול רך, אחר איזה רגעים ישפך מן הכלי.

ונתבאר לעיל כי גם אם עושה גיבול רך אחז"ל דצריך עוד שינוי, וכדאמרו "והני מילי [דברפה מותר], דמשני, היכי משני, אמר רב יוסף בחול נותן את החומץ ואח"כ נותן את השתית [הקמח קלי], בשבת נותן את השתית ואח"כ נותן את החומץ". ופרש"י, "בחול נותן וכו', כלומר כך דרכו בחול". וכתב הרמ"א להלן (פ"ק ט"ז), "ובמקום שדרכו לעשות בחול שנותן האוכל תחלה ואח"כ החומץ, יתן בשבת החומץ תחלה ואח"כ האוכל". וכהיום אכן כן הוא הדרך בחול במיני דייסא [סיריא"ל] וכיוצא"ב, שנותנין תחלה האוכל ואח"כ המשקה, לכן בשבת יעשה בהיפך.

[ט] היתר של "גיבול רך" דמותר גם לרבי כמפורש בברייתא

הנ"ל, לכאורה תמוה, דהאופן דמותר הוא רק בצירוף אם מהפך הסדר ממה שעושהו בחול, ובימי חז"ל היה זה ע"י שיתן תחלה הקמח ואח"כ המשקה, וא"כ מיד בשעה שמתחיל ליתן המשקה הרי זה כמו גיבול עבה, ומה יועיל מה שמוסיף ליתן אח"כ עוד משקה ועושהו גיבול רך, הלא כבר עבר על איסור, ובשלמא לרבי יוסי דסובר דאיסור גיבול הוא רק כשמערבו ומגבלו ממש אתי שפיר, דממתין מלערבו עד שנתן בו כל המשקה ואז הוא כבר רכה ולא עבה, אבל לרבי דסובר דנתינת מים זה גיבולו [ואנו חוששין לדעתו לכתחלה כמ"ש לעיל] קשה דבשעה שמתחיל ליתן המשקה הרי זה כמו גיבול עבה, ודוחק לומר דמותר רק אם שופך כל המשקה בפעם אחת ממש.

ולחומר הקושיא על כרחך צריך לומר כמו שתירץ החזון איש (נ"ה ח') וז"ל "וי"ל דכל זמן שלא פסק קילוח המים לא חשיבא מלאכה, ואכן צריך ליזהר ליתן בתוכו המשקה באופן שלא יפסוק הקילוח עד שעושהו רכה, אבל אם פוסק הקילוח בעודו עבה אף שדעתו להוסיף אסור, אבל לרבי יוסי בכל ענין מותר, דהא לדידיה גם בעבה מותר ליתן מים בקמח ובלבד שישנה בגיבול [כגון בשינוי של מעט מעט], והלכך ה"ה כאן שפיר מוסיף מים עד שעושהו רך ואז א"צ לשנות בגיבול", עכ"ל. - והשתא הלא מעיקר הלכה קי"ל כרבי יוסי לכן מעיקר הלכה מותר לשופכו גם אם נפסק הקילוח, אבל היות שנכון להחמיר כרבי אם אפשר כמו שנתבאר לעיל לכן גם כאן נכון לשופכו באופן "שלא יפסוק הקילוח עד שעושהו רכה".

[י] עוד כתב החזון איש דיש עוד אופן שלישי של בלילת כעין קמח עם משקה [אופן א' דלעיל הוא בלילה עבה ואופן שני הוא בלילה רכה ואופן שלישי הוא כדלהלן], וזה מותר לגמרי ואין צריך לשנות בסדר שמערבין אותו, וזהו "אם המים מרובים כל כך, ועי"ז הם [נעשים ע"י מה שנותן בתוכם] רק כמים עכורין, ובכה"ג אין בו כלל משום לש, על כן מיני האבקות שנמסות במים [כגון קאו"ע] מותר לערבן במים בשבת ואין בזה משום לישא, אלא שיש ליזהר שלא יהיו המים חמים ביד סולדת, ובעירו מכלי שני עליהם יש להקל", עכ"ל. [ומסיים שם דכל זה הוא רק אם נשאר כן מעורב "כמים עכורין", מיהו אם נשקע הקמח לשולי הכלי והמים צפין עליו אפשר דכלל לש הוא, אבל יש לו רק דין רכה"].

וזו הרבנית הצדיקת מרת ברכה בת ר' שמעון ע"ה

נפטרה ביום י"ד סיון תשע"ד לפ"ק

הונצח ע"י בנם הרה"ח מו"מ בתו"ש כבוד שם תפארתו, מוה"ר אברהם מנחם קנאפפלער הי"ו

לע"נ אבי מורי הרה"ג ר' יצחק נפתלי ב"ר רפאל אהרן קנאפפלער זצ"ל

אב"ד טשילע ומח"ס קני המנורה - נפטר ביום ז' כסליו תשנ"ב לפ"ק

העולה מהנ"ל:

[א] {תנאי א} שעושה גיבול רך ולא גיבול עבה. {תנאי ב} שמשנה נתינת המים לתוך הקמח ממה שהדרך בחול, ויתבארו התנאים להלן.

[ב] גיבול עבה פירושו דאם מטה הכלי שיש בו הגיבול על צדו [ואינו מהפכו על פיו], אין האוכל נופל מן הכלי, אלא נשאר צביר על דופן הכלי. וגיבול רך היינו שאחר איזה רגעים ישפך מן הכלי.

[ג] תנאי ב' שצריך לשנות אופן הנתינה, פירושו, דאם בחול הדרך ליתן להכלי את המשקה תחלה ואח"כ הקמח צריך בשבת ליתן הקמח תחלה ואח"כ המשקה, ואם בחול הדרך ליתן הקמח תחלה ואח"כ המשקה צריך בשבת ליתן המשקה תחלה ואח"כ הקמח.

[ד] אצלנו הדרך בחול בדייסא {סיריא"ל} וכיוצ"ב ליתן הקמח תחילה ואח"כ המשקה לכן בשבת צריך לעשות בהיפך וליתן המשקה תחילה.

[טו] אם נותן בשבת הקמח תחלה ואח"כ המשקה [במקום שזהו היפוך מהדרך שבחול], אזי צריך לשפוך המשקה בלי הפסק הקילות, דאם יפסיק באמצע, הרי ברגע ההוא הבלילה עבה ואסור [ועיין בפנים בביאור יותר].

[טז] אבל אם נותן בשבת המים תחלה ואח"כ הקמח [במקום שזהו היפוך מהדרך שבחול, וכמו שהוא אצלנו], והמים הוא כשיעור של בלילה רכה אין צריך לשפכו בבת אחת אלא יכול לעשותו בהפסקות כי לא נעשה לעולם בלילה עבה.

[יז] אם המים מרובים כל כך עד שהתערובת היא רק כמים עכורין, בכה"ג אין בו כלל משום לש, ולכן אין צריך לשנות באופן נתינת אחד לתוך השני, ולכן מותר ליתן קאו"ע לתוך מים בלי שום שינוי, ולערבן, [אלא שיש ליזהר שלא יהיו בו איסור בישול].

[יח] אופן זה דמותר לגמרי, הוא רק אם נשאר כן מעורב כמים עכורין, מיהו אם נשקע הקמח לשולי הכלי והמים צפין עליו יש לחוש בו משום לש, אבל אין צריך להחמיר בו יותר מבגיבול דבר רך, ומותר אם משנה באופן נתינתו.

[א] הלש, דהיינו שמערב קמח ומים ולש אותם עד שנעשים גוש אחד, חייב, והוא אחד מן ל"ט מלאכות.

[ב] יש שמותר ללוש בשבת, וזהו כשיש ב' תנאים: {א} שהקמח הוא מין שאין בו איסור לישא מן התורה, דהיינו שהוא קמח קלי [והוא "קמח של תבואה שנתייבשה כשהן קליות בתנור"], ולא סתם קמח.

[ג] {תנאי ב} שעושה מעשה הלישה בשינוי, שְׁלֹשׁ אותו "מעט מעט", דהיינו שְׁלֹשׁ פחות ממה שהדרך לגבל בחול בפעם אחת.

[ד] לֹשׁ מעט דמותר זהו גם אם עושה כן כמה פעמים עד שְׁלֹשׁ כל מה שדרכו ללוש בחול דמשום שאינו עושהו בפעם אחת הוי שינוי ומותר.

[ה] מיני דייסא לקטנים [בעב"י סיריא"ל] שיש כהיום, שנעשים מאורז [ריי"צ] או מחטים [אָטְמִי"ל], טחונים, דינם כקמח קלי הנ"ל, שגם אלו "נתייבשו כשהן קליות בתנור" [ולכן ראויים הם לאכילה מיד כשמוסיפים עליהם מים בלי תוספת אפיה או בישול], ומותר "מעט מעט".

[ו] וכל שכן קמח מטחינת מצה אפויה [מצה מעי"ל], שדינו כקמח קלי, ומותר ללוש אותו "מעט מעט".

[ז] ההיתר ד"מעט מעט" הנ"ל, הוא רק לרבי יוסי, והרמב"ם ורוב פוסקים פסקו כוותיה. אבל דעת רבי היא דאסור, והכי פוסק ספר התרומה.

[ח] להלכה קיי"ל כרבי יוסי והרמב"ם, ומ"מ לכתחלה אם אפשר צריך לחוש לדעת רבי, לכן אין להשתמש בהיתר של "מעט מעט" אלא אם אי אפשר לעשותו בערב שבת דיתקלקל טעמו, דאז סומכין על עיקר הלכה דמותר.

[ט] וגם זה דוקא אם אין המאכל טוב אם יעשהו בלילה רכה [והוא היתר דלהלן דמותר גם לרבי] דאם אפשר לעשותו בלילה רכה יעשהו בשבת כן ולא יעשהו בשבת בלילה עבה בהיתר של מעט מעט.

[י] יש עוד אופן שמותר לערב קמח קלי עם מים, ובזה אין צריך לעשות מעט מעט אלא מותר גם לעשות הרבה. וזהו אם יש ב' תנאים:

לעילוי נשמת הרה"ח מוה"ר חיים ישכר דוב בן מוה"ר שלום ע"ה [גרינפעלד] - ת.נ.צ.ב.ה.

ולעילוי נשמת הרה"ח מוה"ר זכרי'ה בן מוה"ר זאב ע"ה [ברוינער] - ת.נ.צ.ב.ה.